

بسم الله الرحمن الرحيم

تاریخ : 1386/11/06

مبحث سوم:

بررسی جایگاه «حي علي خير العمل» در اذان

از موارد اختلافی بین شیعه و سنی «حي علي خير العمل» در اذان است :

بحث در رابطه با **حي علي خير العمل** است که یکی از موارد اختلافی بین شیعه و اهل سنت است. اهل سنت آن را بدعت می دانند و یکی از اعتراضاتشان بر شیعه همین مسئله است. بنده سال 81، 82، بحثی داشتم با یکی از شخصیت ها و مفتیان طراز اول مکه به نام شیخ محمد بن جمیل زینو که در داخل بیت الله الحرام هم درس خارج دارد و هم استاد دارالحدیث مکه است، شب نیمه ماه رمضان بود که (ماجرای مفصلش در کتاب قصة الحوار الهادي بیان شده) بحثی داشتیم در مورد توسل و ایشان نتوانست پاسخ بدهد و بعد اولین چیزی که به صورت استهزاء و تمسخر گفت این بود: شماها در اذان **حي علي خير العمل** می گوئید: گفتم خوب شما هم **الصلاة خير من النوم** می گوئید، گفت ما فقط در اذان صبح می گوئیم، گفتم فرقی نمی کند صبح یا غیر صبح، مهم این است که آن را شما می گوئید.

چندین روایت برای او گفتم که خود امیرالمؤمنین (علیه السلام) در اذان **حي علي خير العمل** می گفت، امام حسن (علیه السلام) هم در اذان **حي علي خير العمل** می گفت، بعد سه چهار نفر از صحابه که **حي علي خير العمل** می گفتند را هم از مصادر اهل سنت نقل کردم، بعد از آن حیران ماند و به دانشجوآنجا گفت که فردا شب من را ببرند پیش آقای دکتر غامدی و او جواب من را بدهد.

قضیه **حي علي خير العمل** یکی از موارد اشکال اهل سنت به ویژه وهابیت علیه شیعه است و ما باید این را مفصل مورد بحث قرار بدهیم. متأسفانه آیت الله سبحانی وقتی به این مسئله رسید، با يك و نیم صفحه توضیح، رد شده اند، شاید بیش از این را مصلحت ندیدند. در عوض آقای شهرستانی 300 صفحه بحث کرده است. ما هم تلاش می کنیم که این را در چند جلسه بحث کنیم و به بحث بعدی یعنی شهادت ثالثه (**اشهد أن علیا ولی الله**) در اذان برسیم و هر چه بحث در مورد شهادت ثالثه بیشتر باشد، می ارزد؛ چون الآن در داخل حوزه علمیه تشیع هم این مسئله مورد اشکال بعضی ها هست و بعضی می گویند آن را و بعضی نمی گویند، بعضی به قصد رجاء، بعضی استحباب و بعضی به قصد شعار، بعضی ترکش را حرام، بعضی فعل و ترکش را مساوی می دانند و... که این خود موجب مسائل ناراحت کننده ای شده است.

آیا **حي علي خير العمل** از ابتدا در اذان بوده است؟

آنچه که در اینجا مطرح است این است که در بدو تشریح اذان، آیا **حي علي خير العمل** جزء اذان بود یا نبود؟ وقتی ما ثابت کردیم که وقت تشریح اذان، **حي علي خير العمل** جزء ثابت اذان بوده، می پرسیم که آیا این حذفش نزد اهل سنت با فرمایش رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم) صورت گرفته و او دستور داده که **حي علي خير العمل** را حذف و به جای آن **الصلاة خير من النوم** را بگوئید یا نه؟

این قضایا همچنان تا زمان رحلت رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم) و زمان ابوبکر ادامه داشت و در دوران عمر بن الخطاب با توجه به عبارتی که در بعضی از کتب کلامی اهل سنت آمده، عمر صراحت دارد که، سه چیز در زمان رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم) حلال بوده و من آن سه چیز را حرام می دانم و شما باید آن را ترک کنید: 1- متعة الحج 2- متعة النساء 3- حي علي خير العمل. این باید روشن و مو شکافی شود.

دو مستحبی که عمر آن را حرام نمود :

البته يك مورد روایت، بیشتر پیدا نکردیم که عمر چنین گفته است ولي جمله:

مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَيَّ عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَهَانَا عَنْهُمَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَنْتَهَيْتَنَا

دو عمل مستحب در زمان رسول خدا صلي الله عليه و آله بوده است که عمر از آن نهي نمود و ما هم به تبعیت از او دست کشیدیم.

مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج 3، ص 325، اسم المؤلف: أحمد بن حنبل أبو عبدالله الشيباني، الوفاة: 241، دار النشر: مؤسسة قرطبة - مصر. البيان والتبيين، اسم المؤلف: الجاحظ الوفاة: 255، دار النشر: دار صعب - بيروت، تحقيق: فوزي عطوي - البيان والتبيين، ج 1، ص 352، اسم المؤلف: الجاحظ، الوفاة: 255، دار النشر: دار صعب - بيروت، تحقيق: فوزي عطوي.

هست که نزد بزرگان اهل سنت معتبر و مشهور است. اما در مورد **حي علي خير العمل**، یا روایات را حذف کرده اند یا نقل نکرده اند یا خواسته اند قضایا را برگردانند به زمان رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم).

آنچه که باید بحث شود این است که آیا این **حي علي خير العمل** قبلاً بوده یا نبوده؟

ما در کتب روایی شیعه مفصل این را داریم که **حي علي خير العمل** در بدو تشریح اذان، جزء اذان بوده و روایات را بعداً خدمتتان عرض می‌کنم که در من لا یحضره الفقیه، جلد 1، صفحه 284 و استبصار، جلد 1، صفحه 306 و وسایل الشیعه، جلد 5، صفحه 416 فراوان ذکر شده است.

از بعضی از ائمه مذاهب اربعه هم آورده اند که در بدو تشریح اذان، آقا رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم) به بلال دستور داد که اذان بگوید و در اذان، **حي علي خير العمل** بود، ولي رسول اکرم (صلي الله عليه و آله و سلم) بعداً به بلال فرمود:

بِلاَلٍ أَنَّهُ كَانَ يُؤَدِّنُ لِلصُّبْحِ فَيَقُولُ حَيَّ عَلِيَّ خَيْرَ الْعَمَلِ فَأَمَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ وَتَرَكَ حَيَّ عَلِيَّ خَيْرَ الْعَمَلِ

بلال در اذان صبح **حي علي خير العمل** می‌گفت که رسول خدا **صلي الله عليه و آله** او را امر نمود تا به جای آن الصلاه خیر من النوم بگوید و **حي علي خير العمل** را ترک کند.

مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، ج 1، ص 330، اسم المؤلف: علي بن أبي بكر الهيثمي، الوفاة: 807 ، دار النشر: دار الريان للتراث / دار الكتاب العربي - القاهرة، بيروت - 1407.

همین روایت در کنز العمال با این تعبیر آمده است:

كان بلال يؤذن بالصبح فيقول : حي علي خير العمل.

بلال در اذان صبح «حي علي خير العمل» می‌گفت.

کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، ج 8، ص 161، ح 23174، اسم المؤلف: علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین الهندی، الوفاة: 975هـ، دار النشر: دار الکتب العلمیة - بیروت - 1419هـ-1998م، الطبعة: الأولى، تحقیق: محمود عمر الدمیاطی.

سند همان سند است، ولی این جمله را ندارد: **إجعل مكانها الصلاة خير من النوم**. آقای هیثمی روی این خیلی مانور می دهد و فقهای اهل سنت هم روی این روایت معجم طبرانی مانور می دهند بر این که **«الصلاة خير من النوم»** ناسخ است و حی علی خیر العمل منسوخ است ولی متقی هندی در کنز العمال نقل نمی کند. در میان فقهای شیعه، علامه حلی در تذکره و منتهی، مرحوم شیخ طوسی در مبسوط، سید مرتضی در انتصار آورده اند. عبارت سید مرتضی در انتصار این است که:

و قد روت العامة أن ذلك مما كان يقال في بعض أيام النبي و إنما أدعي أن ذلك نسخ و رفع و علي من إدعي النسخ الدلالة له و ما يجدها.

عامه (اهل سنت) روایت نموده اند که آنچه در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله گفته می شد و ادعا شده است که نسخ گردیده است و از اذان بر داشته شده است در حالی که کسانی که چنین ادعای دارند برای ادعای خود دلیل ارائه کنند.

الانتصار، سید مرتضی، ص 137، باب وجوب حی علی خیر العمل.

در زمان نبی مکرم (صلی الله علیه و سلم) **حی علی خیر العمل** گفته می شد و ادعا شده که **حی علی خیر العمل** نسخ و برداشته شده و کسانی که مدعی این هستند، باید دلیل بیاورند و حال آن که دلیل نیاورده اند.